

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Εθνικό και Καποδιστριακό
Πανεπιστήμιο Αθηνών

Φιλοσοφία της Φύσης

Ενότητα: Η φύση στη νεότερη και σύγχρονη Φιλοσοφία

Άννα Λάζου

Τμήμα Φιλοσοφίας, Παιδαγωγικής και Ψυχολογίας, Φιλοσοφική Σχολή

I. ΦΥΣΗ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΣΤΑ ΝΕΟΤΕΡΑ ΧΡΟΝΙΑ ΚΑΙ ΣΤΗ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΠΟΧΗ

Στοιχεία της αρχαίας φιλοσοφίας της φύσης διασώζονται και παρεμβαίνουν στο Μεσαίωνα.

Εξακολουθούν η φιλοσοφία με τη θρησκεία να βρίσκονται σε ένα είδος σύγκρουσης. Αυτή η αντιπαράθεση εξελίσσεται και προκύπτουν φιλόσοφοι θεολόγοι. Το κεντρικό ερώτημα είναι πώς ο θεός επενεργεί στον κόσμο. Αν μπορούσαμε να εξηγήσουμε πλήρως τον κόσμο δε χρειαζόμαστε το θεό. Αυτό είναι αντίθετο από το να πούμε ότι έχουμε έναν θεό πανταχού παρόντα. Αυτή η σύγκρουση κρατά έως τον 19ο αιώνα. Τον 18ο ο Berkeley με τα έργα του πολεμά τον κίνδυνο της αθεΐας. Με τον Νεύτωνα έχουμε πλέον ανοιχτή σύγκρουση επιστήμης και θεολογίας

Τέλος, διαπιστώνεται ότι η εφαρμοσμένη ηθική της περιβαλλοντικής και οικολογικής φιλοσοφίας μας υποδεικνύει να αναπτύξουμε μια κοινωνικο-κριτική προσέγγιση στη διαπραγμάτευση της έννοιας της φύσης στην ιστορία και στον πολιτισμό.

Η βιολογική εξέλιξη σήμερα οδηγεί τον άνθρωπο πίσω στη φύση. Ο άνθρωπος είναι είδος που εξελίσσεται με συστημικό τρόπο και τα συστήματα αυτά αναγνωρίζονται αναλογικά και στην κοινωνία.

1. Η Νεότερη Επιστήμη και οι Νόμοι της Φύσης

Η νεότερη επιστήμη με τη σειρά της υιοθέτησε μια διαφορετική άποψη μέσω του Francis Bacon, ο οποίος απέρριψε τα τέσσερα αίτια και είδε τον Αριστοτέλη ως κάποιον που "προχώρησε με ένα διαφορετικό πνεύμα σε αντίφαση προς το σύνολο της αρχαιότητας: επιχειρώντας όχι μόνο να ορίσει τις νέες λέξεις της επιστήμης κατά βούληση, αλλά και να συγκεράσει και να εξαφανίσει όλην την αρχαία σοφία». Ο Francis Bacon διαπίστωσε ότι λιγότερο γνωστοί Έλληνες φιλόσοφοι όπως ο Δημόκριτος «που δεν υποθέτει την ύπαρξη του νου ή του λόγου μέσα στο πλαίσιο των πραγμάτων», παραγκωνίσθηκαν αλαζονικά λόγω του αριστοτελισμού που οδήγησε σε μια κατάσταση στην εποχή του «όπου η αναζήτηση των φυσικών αιτίων είχαν παραμεληθεί και πέρασαν στη σιωπή» (Advancement of Learning, VII).

Στο *Novum Organum* ο Bacon υποστήριξε ότι οι μόνες μορφές ή φύσεις που θα πρέπει να υποθέσουμε ότι υπάρχουν είναι οι «απλές» (σε αντίθεση με τις σύνθετες), και είναι οι τρόποι με τους οποίους λειτουργούν η θερμότητα, η κίνηση, κ.λπ.

Για παράδειγμα, στον αφορισμό 51 γράφει:

« Η ανθρώπινη αντίληψη είναι, από τη φύση της, επιρρεπής στην αφαίρεση, και υποθέτει ότι εκείνο που είναι ρευστό θα πρέπει να καθοριστεί. Αλλά είναι καλύτερα να αναλύουμε παρά να μιλάμε αφηρημένα για τη φύση. Αυτή ήταν η μέθοδος που ακολουθήθηκε στη Σχολή του Δημόκριτου, ο οποίος έκανε μεγαλύτερη πρόοδο στην εμπάθυνση γύρω από τη φύση από τους υπόλοιπους. Είναι καλύτερο να εξετάζουμε την ύλη, τη διάπλασή της, και τις μεταβολές αυτής της διάπλασης, της δικής της δράσης, καθώς και το νόμο που διατρέχει την εν λόγω δράση ή κίνηση, γιατί οι μορφές αποτελούν απλά δημιουργήματα του ανθρώπινου νου, εκτός εάν αποκαλέσεις τους νόμους που διέπουν αυτήν τη δράση με αυτό το όνομα.»

Ακολουθώντας τη συμβουλή του Bacon, η επιστημονική έρευνα για το ειδικό ή μορφικό αίτιο έχει πλέον αντικατασταθεί από την αναζήτηση για τους "νόμους της φύσης" ή «νόμους της φυσικής», σε όλο το φάσμα της επιστημονικής σκέψης. Για να χρησιμοποιήσουμε την γνωστή ορολογία του Αριστοτέλη, πρόκειται για περιγραφές του ποιητικού αιτίου και όχι του ειδικού ή του τελικού αιτίου. Αυτό σημαίνει ότι η νεότερη επιστήμη περιορίζει τις υποθέσεις της για τα μη φυσικά πράγματα στην υπόθεση ότι υπάρχουν κανονικότητες στους τρόπους με τους οποίους εκδηλώνονται όλα τα πράγματα, που δεν μεταβάλλονται.

1.1 Η σημασία των φυσικών νόμων στην εξέλιξη της σκέψης για την ανθρώπινη φύση

Αυτοί οι γενικοί νόμοι, με άλλα λόγια, αντικαθιστούν τη σκέψη για τους ειδικούς "νόμους», για παράδειγμα για την "ανθρώπινη φύση".

Στη σύγχρονη επιστήμη, η ανθρώπινη φύση είναι μέρος του ίδιου γενικού σχήματος αιτίας και αποτελέσματος, υπακούοντας στους ίδιους γενικούς νόμους, όπως όλα τα άλλα πράγματα.

Σύμφωνα και με τον σύγχρονό του Descartes, ο Hobbes περιγράφει την ίδια τη ζωή, ως μηχανισμό δημιουργημένο όπως ένα ρολόι, η αρχή της κίνησης του οποίου είναι τοποθετημένη σε κάποιο μέρος μέσα της.

Σε αυτήν τη βάση, ήδη θεμελιωμένη από τις φυσικές επιστήμες στη διάρκεια της ζωής του, ο Hobbes προσπάθησε να συζητήσει την πολιτική και την ανθρώπινη ζωή από την άποψη των «νόμων της φύσης». Όμως, σύμφωνα με τη νέα προσέγγιση των Bacon και Hobbes, και πριν από αυτούς, του Machiavelli, αυτοί οι νόμοι της φύσης είναι αρκετά διαφορετικοί από τους ανθρώπινους νόμους, επειδή δεν συνεπάγονται καμία έννοια καλύτερου ή χειρότερου, αλλά απλώς το πώς τα πράγματα είναι πραγματικά, και, σε σχέση με τους νόμους της ανθρώπινης φύσης, τί είδους ανθρώπινη συμπεριφορά μπορεί να είναι πιο αξιόπιστη.

2. Η Φύση στη νεότερη και σύγχρονη φιλοσοφία

Αφού αποσυνδεθεί ο όρος «νόμος της φύσης" από την αρχική μεσαιωνική αλληγορία του νόμου ως ανθρώπινης κατασκευής, ο όρος «νόμος της φύσης" χρησιμοποιείται τώρα λιγότερο από ό, τι στις αρχές της νεότερης εποχής.

Λαμβάνοντας υπόψη το κρίσιμο παράδειγμα της ανθρώπινης φύσης, όπως συζητήθηκε στην ηθική και την πολιτική, μόλις οι πρώτοι νεότεροι φιλόσοφοι όπως ο Hobbes είχαν περιγράψει την ανθρώπινη φύση σαν κάτι που μοιάζει με μηχανισμό και ονομάζεται άνθρωπος, το θέμα της ανθρώπινης φύσης σε ορισμένα πλαίσια έγινε προβληματικό.

Η προσέγγιση της νεότερης επιστήμης, όπως και η προσέγγιση του αριστοτελισμού, προφανώς δεν είναι καθολικά αποδεκτές από όλους όσους αποδέχονται την έννοια της φύσης ως μιας πραγματικότητας την οποία μπορούμε να διερευνήσουμε με το λόγο.

Ο Bacon και άλλοι αντίπαλοι της Μεταφυσικής ισχυρίζονται ότι όλες οι προσπάθειες να προχωρήσουμε πέρα από τη φύση υποχρεώνονται να πέσουν στα ίδια λάθη, αλλά οι Μεταφυσικοί βλέπουν διαφορές μεταξύ των διαφορετικών προσεγγίσεων.

Όπως και στον αριστοτελισμό, και ο καντιανισμός ισχυρίζεται ότι ο άνθρωπος νους πρέπει να διαθέτει ο ίδιος χαρακτηριστικά, τα οποία είναι πέρα από τη φύση, μια μεταφυσική, κατά κάποιο τρόπο. Συγκεκριμένα ο Καντ υποστήριξε ότι ο άνθρωπος νους έρχεται έτοιμος με έναν a priori προγραμματισμό τέτοιο που, ας πούμε, του επιτρέπει να κατανοήσει τη φύση.

Ο Marx τέλος μετασχηματίζει την σχέση του ανθρώπινου υποκειμένου με τη φύση, από μια παθητική σχέση την ανάγει σε ενεργητική συνάφεια και αλληλεπίδραση και έτσι, δεν μπορεί να παραλείψει τις κοινωνικές παραμέτρους. Η γνώση της πραγματικότητας προϋποθέτει την έμπρακτη σχέση ανθρώπου – φύσης, αλλά και την αναδημιουργεί. Σε σχέση λοιπόν με τη φύση αναγνωρίζεται η ανθρωποκεντρική οπτική στον Marx και το ότι δεν τον ενδιαφέρει η φύση αυτή καθ' εαυτή, αλλά η σχέση ανθρώπου – φύσης.

3 Φύση και νέα αισθαντικότητα

Με τον ίδιο τρόπο κινείται και ο Marcuse, ο οποίος γράφει για την τεχνική ανάπτυξη, την οποία συναρτά με τις δυνατότητες του ανθρώπου να πράττει, να δημιουργεί και να φαντάζεται το μέλλον. Αυτό τον ωθεί στην τεχνική ανάπτυξη και θέτει την φαντασία του σε κίνηση. Η επιστήμη και η τεχνολογία έχουν βοηθήσει να μετατραπούν οι αξίες του ανθρώπου σε ανάγκες. Η αξία της επικοινωνίας για παράδειγμα, που αναπτύσσεται με την σύγχρονη τεχνολογία έχει μετατραπεί από ζητούμενο σε ανάγκη.

Ο Marcuse δίνει και άλλη προέκταση στην τεχνική ανάπτυξη. Διακρίνει την καλλιτεχνική αισθητική διάσταση της σχέσης ανθρώπου φύσης. Αυτός που χειρίζεται την τεχνολογία, εμφορείται όπως και ο καλλιτέχνης από ιδέες και κατασκευάζει αντικείμενα με δημιουργικό τρόπο. Έτσι, οι βασικές ανάγκες αντιμετωπίζονται με έναν τρόπο αισθητικό.

Έχουμε λοιπόν, ένα σύνολο αντικειμένων που μιμούνται την πραγματικότητα, η οποία μετατρέπεται σε φαντασιακή κατάσταση που θα οδηγήσει τον άνθρωπο σε μια ανώτερη μελλοντική κατάσταση. Αυτή η διάσταση του φανταστικού καθορίζει τις εξελίξεις. Δίνει υποσχέσεις για κάτι, το οποίο όμως κρύβει μια απειλή στην αθέατη πλευρά του. Ο σύγχρονος άνθρωπος νιώθει ότι (αυτός) ο τεχνολογικός πολιτισμός τον κατακυριεύει και κατ' επέκταση απειλεί τη βούλησή του.

Η έννοια «φύση» με την παλιά της σημασία, με την έννοια της περιβαλλοντικής οντότητας αντικαθίσταται από την τεχνολογία και προκύπτει μια νέα πραγματικότητα, η οποία υπαγορεύει μια νέα οικολογική ηθική.

Η απελευθερωτική προοπτική στη σχέση ανθρώπου – φύσης, που εφαρμόζει, έχει να κάνει με την ορθολογικότητα της πράξης, με τον υποτιθέμενο σωστό τρόπο

διαχείρισης της τεχνολογίας; Ο Marcuse διατείνεται πως ο τεχνολογικός μετασχηματισμός της φύσης επιβάλλεται να έχει όρια και αισθητικές προδιαγραφές. Είναι αδήριτη η ανάγκη να πάψει η τεχνολογία να βιάζει τη φύση και να επέλθει ειρήνευση μεταξύ τους. Διακρίνει την αναγκαιότητα επαναπροσδιορισμού των αναγκών του ανθρώπου στην κατεύθυνση δημιουργίας μιας νέας αισθαντικότητας:

Η δυνατότητα του ανθρώπου να αισθάνεται τον κόσμο έχει υποστεί αλλοτρίωση λόγω του καθεστώτος της αστικής τάξης. Η έννοια της επανάστασης εδώ εμφανίζεται ως μια ιδέα που σημαίνει την μεταλλαγή της ανθρώπινης ουσίας. Εάν ο άνθρωπος μετασχηματιστεί ως προς τις αισθήσεις του, θα είναι σε θέση να ανατρέψει την πραγματικότητα και να δημιουργήσει μια νέα φύση μέσω της αλλαγής της κοινωνίας. Έτσι, η ελευθερία και η φαντασία δημιουργούν με εργαλείο τον ορθολογικό χειρισμό ένα αισθητικό πρότυπο. Αυτό όμως οδηγεί σε επεξεργασία των οικολογικών προτύπων. Η τέχνη γίνεται τεχνική. Η επιστήμη χαρούμενη. Το εργοστάσιο χώρος δημιουργίας. Η τέχνη όπως διατρέχει την καθημερινότητα, δημιουργεί έναν νέο κόσμο.

Σημειώματα

Σημείωμα Ιστορικού Εκδόσεων Έργου

Το παρόν έργο αποτελεί την έκδοση 1.0.

Έχουν προηγηθεί οι κάτωθι εκδόσεις:

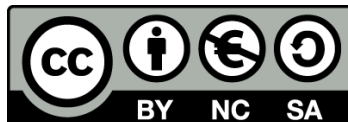
- Έκδοση διαθέσιμη [εδώ](#).

Σημείωμα Αναφοράς

Copyright Εθνικών και Καποδιστριακών Πανεπιστημίων Αθηνών, Άννα Λάζου, Κωνσταντίνος Καλαχάνης 2015. Άννα Λάζου, Κωνσταντίνος Καλαχάνης. «Φιλοσοφία της Φύσης. Η φύση στη νεότερη και σύγχρονη Φιλοσοφία...». Έκδοση: 1.0. Αθήνα 2015. Διαθέσιμο από τη δικτυακή διεύθυνση: <http://opencourses.uoa.gr/courses/PPP107>.

Σημείωμα Αδειοδότησης

Το παρόν υλικό διατίθεται με τους όρους της άδειας χρήσης Creative Commons Αναφορά, Μη Εμπορική Χρήση Παρόμοια Διανομή 4.0 [1] ή μεταγενέστερη, Διεθνής Έκδοση. Εξαιρούνται τα αυτοτελή έργα τρίτων π.χ. φωτογραφίες, διαγράμματα κ.λ.π., τα οποία εμπεριέχονται σε αυτό και τα οποία αναφέρονται μαζί με τους όρους χρήσης τους στο «Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων».

[1] <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>

Ως **Μη Εμπορική** ορίζεται η χρήση:

- που δεν περιλαμβάνει άμεσο ή έμμεσο οικονομικό όφελος από την χρήση του έργου, για το διανομέα του έργου και αδειοδόχο
- που δεν περιλαμβάνει οικονομική συναλλαγή ως προϋπόθεση για τη χρήση ή πρόσβαση στο έργο
- που δεν προσπορίζει στο διανομέα του έργου και αδειοδόχο έμμεσο οικονομικό όφελος (π.χ. διαφημίσεις) από την προβολή του έργου σε διαδικτυακό τόπο

Ο δικαιούχος μπορεί να παρέχει στον αδειοδόχο ξεχωριστή άδεια να χρησιμοποιεί το έργο για εμπορική χρήση, εφόσον αυτό του ζητηθεί.

Διατήρηση Σημειωμάτων

- Οποιαδήποτε αναπαραγωγή ή διασκευή του υλικού θα πρέπει να συμπεριλαμβάνει:
- το Σημείωμα Αναφοράς
- το Σημείωμα Αδειοδότησης
- τη δήλωση Διατήρησης Σημειωμάτων
- το Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (εφόσον υπάρχει)

μαζί με τους συνοδευόμενους υπερσυνδέσμους.

Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων

Το Έργο αυτό κάνει χρήση των ακόλουθων έργων:

Εικόνες/Σχήματα/Διαγράμματα/Φωτογραφίες

Εικόνα 1: Το Καθιερωμένο Πρότυπο, Copyrighted. Πηγή: sbhep-nt.physics.sunysb.edu)

Εικόνα 2: το κοσμικό σύστημα που εισηγείται ο Φιλόλαος, με το κεντρικό πυρ στο μέσον του κόσμου. Copyrighted. Πηγή: www.physics.unlv.edu

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στο πλαίσιο του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «**Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Πανεπιστήμιο Αθηνών**» έχει χρηματοδοτήσει μόνο τη αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

